

לסיכום, ההפרדה הנהוגה במערכת החינוך שלנו בין מורה מקצועי לבין מחנך עושה עוול גדול למורים. היא "משטיחה" ומגמדת את עצם מהותנו וייחודנו כמורים. ההפרדה משדרת לנו מסר שקרי שאפשר (ולגיטימי) להיות מורה מקצועי בלי להיות מחנך. מורים צריכים וחייבים להיות הן אנשי מקצוע מעולים (פרופסיונליים), הן בני אדם ומחנכים בעלי שיעור קומה (אבינון, 1996).

אבינון, י' (1996). המורה הפרופסיונאלי ואישיות המורה. *החינוך וסביבו*, ית, 75-78.

"גדולה שימושה יותר מלימודה" | נריה גוטל

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, שנאמר "פה אלישע בן-שפט אשר-יצק מים על-ידי אליהו" (מלכים ב ג, יא). למד לא נאמר אלא יצק, מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה.

(בבלי, מסכת ברכות, דף ז, עמוד ב)

נאים דבריה של ד"ר איריס בקשי-ברוש, ובהחלט מזדהה אני עם אמירתה-הדגשתה כי היות המורה המקצועי פטור ממשימת חינוך היא "אבן נגף בקידום מערכת החינוך". ברם לדידי, אם אנו באים לדון בסוגיית פיצול חינוך מהוראה, הפרדת מחנכים ממורים מקצועיים מן ההיבט הארגוני, הרי דומני שנכון להקדים ולתת את הדעת לסוגיה זו מן ההיבט הערכי דווקא. סוף סוף ראוי שהאתיקה תקדם ותנחה את הארגון, לא להפך.

הנחה מקדמית לשיח זה שוללת את האמירה הגורסת כי כשם שמרצה למתמטיקה אינו משולש, כך מרצה לאתיקה אינו בהכרח אישיות מוסרית. לדידי, ההפך הגמור הוא הנכון: כל ה"מסתובב" בבית הספר - לא רק המורה, אך בוודאי ובוודאי המורה - עומד לנגד עיני תלמידיו בראש ובראשונה כאישיות חינוכית. כאן הכול מתחיל, וההוראה - ככל שהיא חשובה, והיא חשובה מאוד - היא נלווית.

הרב אברהם ישעיהו קרליץ (1878-1953), הלוא הוא ה"חזון איש", כתב בספרו *אמונה ובטחון* (פרק ד, סעיף טז) את הדברים האלה:

מן המפסידים היותר עיקריים, היות מלמד לרבים בלתי שלם במדותיו... אין דבריו נכנסין אל לב החניך, ולא עוד אלא שלומד ממעשיו יותר משיעוריו... התייחסות הרב לתלמידיו דורשת תכונות תרומיות ומצוי המדות... גדול שמושה יותר מלמודה, והתלמיד מחקה תמיד את רבותיו... המחנך - יפרה וירבה תולדותיו כדמותו וכצלמו...

לא רחוקים מכך הדברים שכתב לימים הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'ק (1903-1993) בספרו *איש ההלכה - גלוי ונסתר* (עמ' 228-229):

הרב ששמע מתמלא תוכן גילויי חי. מרשם הוא את התלמיד לא רק בסיפור החזון, מבחינת פעולה אינטלקטואלית, אלא גם בהתלכדות רוחנית של התלמיד עם הרב והאצלת ההוד האישי של הרב על התלמיד... אי אפשר לרב ללמד תורה לאחרים מבלי שישק אישיות באישיות. לימוד תורה על ידי רב לתלמיד היא פעולה מטפיסית פלאית של התגלות אישיות משפיעה לאישיות מושפעת. ההתגלות היא גם התדבקות של הרב והתלמיד. התלמיד שמבין את המושכל מתדבק במשכיל. אם הוא תופס את סברת הרב, הרי הוא מתחבר עם הרב מבחינת אחדות המשכיל והמושכל. ביסוד זה כמוס סוד תורה שבעל פה... כשמוסרים אותה, נמסרת גם העצמות האישית... התלמידים נקראו בנים, כי הלא מהות אישיותם הרוחנית נאצלה ונולדה מחיק הרב.

גם אם במקור הדברים שלעיל מוסבים על "רב" ועל "מלמד", דומה שההנחיה כללית ונכונה לכל שנשמת חינוך והוראה באפו. אמת היא שבמקביל לכך קיים הדגם של "שמע האמת ממי שאמרה" (בקשתו של הרמב"ם מהקורא בדברי ההקדמה שלו ל*שמונה פרקים*, הכינוי המקובל להקדמתו לפירוש מסכת אבות), דהיינו יש לשמוע תמיד את האמת - יהא אומרה אשר יהא. אולם נהיר שהמסרים אינם סותרים בהכרח. אינה דומה אישיות בוגרת, כזו היודעת להבחין "דובר" מ"דבר" ויודעת לסנן ולבקר, לאישיות צעירה של תלמיד-חניך, אשר אינו בשל לכך עדיין ומזהה את ה"דבר" עם ה"דובר". לא זה המקום להרחיב בעניינה של תפיסה זו, וכל שהובא לעיל הוא פחות מקצה מזלג וטיפת מים. אולם אין ספק כי לאחר שמוצבים אדני משנה ערכית, או אז

כקומה שנייה תמוקם המשנה הארגונית. שתי הקומות מסרן זהה: המורה - מחנך!

לנוכח האמור מעלה דומני שהגיעה העת לצעוד צעד משמעותי ומתקדם וללמד חינוך (במובן זה של המילה). במערכת יש אנומליה מובהקת: המחנכים בבתי הספר עוסקים בחינוך, ולכך מוקדשות לא מעט שעות מערכת; לעומת זאת הכשרת המורים אינה מחייבת הכללת רכיב משמעותי, מוגדל ומועצם של חינוך ערכי. לא מעט מבתי הספר לחינוך ומן המכללות להוראה עושים זאת ביוזמתם, במידה כזו או אחרת. אולם אם החלטנו שרכיב החינוך הערכי חשוב לא פחות מן הרכיב הדיסציפלינרי המקצועי, הצר והמובהק, מדוע לא להפכו חלק מחויב של מתווה הלימודים?

אל תשיבו לי שחינוך לערכים הוא אינדוקטרינציה, והרי זו מגונה ומקומה לא יכירה במחוזותינו. לאמיתו של דבר, בין חינוך לערכים ובין אינדוקטרינציה אין ולא כלום (אלא אם כן המתבונן מגמתי ומוטה). הרוצה לחנך לערכים ללא הצגתם כתכתיב, זה כבר יש משנה סדורה לפניו; והרוצה ייטול, גם אם הוא "סתם" מורה מקצועי.

יתרה מזאת, מבחינה מסוימת נודעת עדיפות לחינוכו של המורה המקצועי על פני חינוכו של המחנך. כל המצדד דרך כלל בחינוך סמוי ומבכר אותו על חינוך גלוי יסכים ודאי לאמור מעלה.

אם המורה לחינוך גופני מחנך, אם המורה למתמטיקה מחנך, הרי חינוכם הסמוי, המובלע ב"מקצוע", עשוי להיות יעיל יותר, הרבה יותר, מזה של המחנך ב"שעת מחנך". מצדד אני אפוא בכל פה בגישה זו, מברך על העלאת היוזמה ומביע דעה ברורה כי נכון הוא וראוי שמערכת החינוך כולה תחנך.

מקורות לעיון נוסף

גוטל, נ' (2004). בין קבלת אמת "ממי שאמרה" לבין קבלתה מ"מלאך ה' צבאות". בתוך: מ"ל פרנקל וא' דיטשר (עורכים), *הבנת המקרא בימינו: סוגיות בהוראתו (עמ' קכט-קנז)*. ירושלים: מאגנס.

גולדשמידט, י' (תשי"ז). חינוך לערכים. *בשדה חמ"ד, א, 2-5*.
 דרום, ד' (1989). *אקלים של צמיחה: חופש ומחויבות בחינוך*. תל-אביב: ספרית פועלים.
 יזהר, ס' (1974). *על חינוך ועל חינוך לערכים*. תל-אביב: עם עובד.
 יזהר, ס' (1988). *פרידה מן החינוך*. תל-אביב: זמורה-ביתן.
 מינקוביץ', א' (תשכ"ז). בעיות פסיכולוגיות בחינוך לערכים. *החינוך, לט(ה-ו), 251-269*.
 עמיטל, י' (2004). *והארץ נתן לבני אדם: פרקי הגות וחינוך (עמ' 76-83, 155-159)*. אלון שבות: הוצאת תבונות.

רון, א' (1970). על הזכות לחנך לערכים דתיים. *מגמות, יז(2), 183-185*.
 ריץ', י' ואילוז, ש' (תשס"ז). חינוך במקום ידע - האומנם? בתוך: ש' רז (עורך), *מאה שנות חינוך ציוני-דתי (עמ' 275-281)*. ירושלים: הסתדרות המזרחי - הפועל המזרחי, המחלקה לחינוך.

להחזיר את הדיאלוג ואת החינוך למרכז | אריה קיזל

התפיסה הסכיזופרנית של פיצול בין המורים בתוך הארגון הבית ספרי למחנכים ולמורים מקצועיים הפכה את המוסדות החינוכיים בישראל למרחבים לא שלמים ולא דיאלוגיים - הן במובן הכיתתי, הן במובן הארגוני. תפיסה זו, כפי שמציינת בצדק ד"ר איריס בקשי-ברוש, צריכה להשתנות מהיסוד בהקדם האפשרי. אבקש להוסיף לדבריה החשובים של בקשי-ברוש עוד כמה גורמים שהביאו להתפתחותה של התפיסה המפצלת בין מורים למחנכים.

- **היסודות הלקויים של הכשרת המורים** - תפיסתם של המורים המחנכים כנפרדים מהמורים המקצועיים זוכה לעידוד סמוי ולעידוד גלוי כבר בעת הכשרת המורים. מערכת ההכשרה מתמקדת בהכשרתו של המורה (בייחוד בחינוך העל-יסודי) להעמיק בהוראת תחום הדעת. תפיסה זו זכתה להכרה מחודשת במתווים החדשים להוראה שהונהגו בשנים האחרונות במערכת הכשרת המורים, והיא זוכה לעידוד יום-יומי של גורמי ההערכה במשרד החינוך. שם התפיסה